

véleményem a kartell *ipari* jelentőségéről. Azt, hogy a *mezőgazdaság* számára mit jelent, a fentiekben próbáltam felvázolni. Másfél évtized előtt még azt hittük, hogy az ipari termelés defenzívában van az öserejü östermeléssel szemben. Akkor irtam az amerikai milliárdosról, hogy helyzete bizonytalan, mert nincsenek mögötte sorsát féltő tömegek: „*A dollárnak nincs Vendéje.*“ Most melankolikusan teszem hozzá: a mezőgazdaságnak pedig nincsen kartellje. Ez a szervezeti fogyatékoságunk bizonyára mindig is megvolt, de az ipari kartellek tették azt tudatossá. Minthogy pedig az östermelés élnitudását és boldogulását nemcsak a magunk ügyének tudjuk, hanem oly ügynek is, amellyel nemzetünk él vagy bukik, *a magyar nemzetgazdaság, amely a kartellt kartellel ellensúlyozni nem tudja, a kartelleket politikai téren fogja meg támadni.* Meg fogja támadni mindazon pontokon, amelyek a kartelleknek még további helyzetelőnyt biztosítanak az östermeléssel szemben, értem az *iparfejlesztő állami kedvezményeket, a közszállításokat és a vámvédelmet.* Mindezek a kiváltságok legfeljebb azzal a feltevés-sel tűrhetők, hogy közvetve majd az egész nemzet javát is szolgálják. De a nemzet előbb vagy utóbb mérlegelni lesz kénytelen, ha vajjon juttathat-e iparfejlesztő áldozatot, közszállítási elsőbbséget és vámvédelmet olyan iparoknak, amelyek árszabását, termelési kereteit, munkaalkalmait, kiviteli lehetőségeit külföldi szervek idegen központokból irányítják.

A kartelltvörvény Magyarországon nem időszerű.

Irta: Magyar Pál

az Angol-Magyar Bank r.-t, igazgatója

A magyar iparban a kartell-mozgalom nagyobb arányban csak az utolsó években alakult ki. A kartell-törékvés indító okait kutatva, nálunk a termelésszabályozást meghaladó rugóit találjuk a kartelleknek. Az összeomlás után kialakult önálló vámterületi Magyarország az ipar részére egyfelől kedvező feltételeket teremtett ugyan, másfelől azonban olyan új helyzetbe hozta, különösen a „bodenstaending“-nek mondott régi magyar iparokat, melynek jelentős hátrányai mihamarább mutatkoztak.

A vámvédeltség és kezdetben még ezt is meghaladóan, a beviteli korlátozások több magyar iparágaknak nemcsak kedvező foglalkoztatási lehetőséget jelentettek, hanem a termékeknek olyan áron való elhelyezését tették

lehetővé, melyek mellett a vállalatok belső megerősítése vált lehetővé. Ez a folyamat különösen azokban az iparágakban birt nagyobb jelentőséggel, melyek a háboru alatt, vagy a háboru után keletkeztek és már a háborus időszak fokozottabb foglalkoztatásából is profitálhattak és amellett nemcsak modernebb berendezésük voltak, hanem kereteikben is a belfogyasztás szükségleteihez alkalmazkodtak.

Ezzel szemben azok az iparágak, melyek a békeidőben alakultak és melyek teljesítőképessége a Monarchia közös vámterületü fogyasztópiacára volt méretezve, az új viszonyok között nagy nehézségekkel találták szemben magukat, amennyiben korábbi fogyasztópiacukat máról-holnapra elvesztették anélkül, hogy új áruehelyezési lehetőség érdekében akárcsak kísérleteket tehettek volna. Ilyképen Magyarországnak korábban legizmosabb iparágai, különösképen pedig az élelmiszer-ipar körébe tartozó vállalatok, nevezetesen a malmok, cukorgyárak, sörgyárak, szeszgyárak, olajgyárak, továbbá azok az iparágak, melyek már békeidőben is azon a szinten állottak, hogy a közös vámterület dacára a Monarchia fokozottabb iparu országának gyártmányaival is felvehették a versenyt, nevezetesen a gépipar és ennek főként a mezőgazdasági gépek gyártásával foglalkozó ága, igen nehéz helyzetbe kerültek.

Az elhelyezési lehetőségek kedvezőtlen alakulása az érdekelt iparvállalatokat igen súlyosan érintette, mert hiszen ez nem csupán az üzemfoglalkoztatás jelentős csökkenését jelentette, hanem az üzemek e kisebb kihasználási lehetősége a rentabilis termelés legfontosabb előfeltételét is elvonta. Ez a nehéz helyzet volt a legfőbb indító oka a magyar kartellmozgalom kialakulásának és míg normális gazdasági viszonyok között a kartellek igazi céljául a termelés kedvezőbb feltételeinek biztosítását jelölhetjük meg, nálunk ez a mozgalom valójában a legtöbb iparágnál a vállalatok existenciális lehetőségének elérését célozta. Siettetta a magyar iparvállalatok e beszerzési akcióját az a körülmény is, hogy a fejlettebb iparu országokban a kartell-alakulatok sokkal gyorsabb tempóban és arányban fejlődtek ki és mivel azoknál a foglalkoztatási arány csökkenése sem volt oly szélsőséges mint nálunk, e különben is gazdaságosabban termelő vállalatok az európaszerte érezhető áruhiány időszaka alatt fokozatosabban erősödtek meg a bekövetkezett dekonjunktura idejéig, úgy, hogy a magyar vállalatok már fennmaradásuk érdekében is igyekeztek példájukat követni, nehogy a külföldi verseny teljesen felkészületlenül érje őket. Kedvezőtlenebb volt a magyar gyár-

ipar helyzete azonban azért is, mert míg Németországban a jóvátételi szállításokkal kapcsolatos fokozottabb foglalkoztatási lehetőség nyújtotta konjunkturális jövedelmek révén — a jövő nehézségeinek idejekorán való felismerésével — az érdekelt iparvállalatok fokozottabb tempóban rendezkedhettek be a legmodernebb termelési rendszerekre és felújított berendezésekkel valójában versenyképességüket óriási mértékben fokozták, a magyar ipar csak igen kis részben élvezhette ezt az átmeneti konjunkturát és termelőeszközeinek modernizálásáról sem gondoskodhatott. A magyar ipar ily irányú akciója legfeljebb abban a tekintetben bír nagyobb jelentőséggel, hogy törzsüzemét, illetve annak egy részét új cikkek gyártására alakította át, így ellensúlyozván a megcsökent fogyasztás folytán előállott kisebb foglalkoztatás kedvezőtlen hatását. (Nagyobb arányú ez a mozgalom nálunk a sörgyáraknál volt, melyek különféle élelmiszer-cikkek: csokoládé, pótkávé, stb. gyártására rendezkedtek be.)

A magyar ipar kartellmozgalma, melynek révén elérített, hogy az érdekelt iparágak legalább existenciális feltételeiket biztosítsák maguknak, időszakban összeesik a magyar mezőgazdaság legkedvezőtlenebb termelési periódusával. A mezőgazdasági termelés rentabilitásának megromlása világjelenséggé vált ugyan, de a magyar mezőgazdaságnak fokozottabb nehézségekkel kellett megküzdenie. Az agrár-termékek értékesítése az 50 millió fogyasztóval rendelkező Monarchiával szemben 8 millió fogyasztóterületre szorított magyar mezőgazdaság részére még nagyobb nehézségeket jelentett, mint ez a „bodenstaendig“ magyar iparnál mutatkozott. A jövő kilátásokat pedig a nacionalista jelszavak alatt izolált gazdasági politikát követő utódállamok intézkedései szintén kedvezőtlen színben tüntették fel. Ha még hozzávesszük, hogy a megromlott termelési feltételek közepette a földbirtokososztály eladósodása óriási tempóban megnövekedett és az igénybevett kölcsönök sokszor aránytalanul súlyos kamatterhe a különben is meggyengült rentabilitást egészen felborította: némi magyarázatot kapjuk, hogy a gazdaságszocializálás helyzetében minden más termelési ág megmozdulásában saját érdekeinek sérelmét kereste. Így állt elő az a helyzet, hogy a magyar ipar kartellekre törekvő mozgalma a gazdaságszocializálásban és rajta keresztül más rétegekben is a magyar iparral szemben ellenszenves közvélemény kialakulására vezetett, mely egy időben az ország kedvezőtlen gazdasági viszonyaiért a magyar gyáripart volt hajlandó felelőssé tenni. Ma, amikor a magyar gyáriparnak létfenntartásáért

folytatott mozgalma már tisztultabban áll a gazdasági közvélemény előtt, az agrártársadalom vezetői is megállapítják, hogy sem az ipar kartelltürekvései, sem pedig az önálló vámterület révén az iparnak biztosított vámvédelem — melynek jelentőségét egyébként az ipari verseny szempontjából figyelembe jövő országokkal már létrejött kereskedelmi szerződések amugyis jelentősen csökkentették — nem gyakorolhatott a magyar mezőgazdaság helyzetére olyarányu befolyást, hogy ez a mezőgazdaság kedvezőtlen termelési viszonyait számottevően leronthatta volna. Hogy tehát ennek dacára volt időszak, amikor a gazdasági közvélemény a kormányt abban az irányban kívánta befolyásolni, hogy a kartellek működésével szemben törvényes rendszabályokat életbeléptessen, ez csak annak bizonyítéka, hogy kedvezőtlen gazdasági viszonyok között, a tárgyilagosság gazdasági kérdésekben sem érvényesült.

Mint hogy a magyar kartellmozgalom még ma sem érte el azt a fokot, hogy akármelyik gyártási ágban is olyan árpolitikát folytatna, mely az általános világpiaci helyzettel szemben a magyar fogyasztás indokolatlan megdrágítását jelentené, semmilyen időszerűségét sem látjuk ma sem annak, hogy a magyar kartellmozgalommal szemben törvényes intézkedés, illetve állami ellenőrzés léptetessék életbe, s ezzel a magyar ipar létérdekét jelentő szervezkedési folyamat akár csak meglazítassák. Anélkül, hogy vitába bocsátkoznánk azokkal, akik a fogyasztás megolcsóbbodását várják ilyen állami beavatkozástól és anélkül, hogy errenézve előterjesztett javaslatainknak célszerűtlenségével részleteikben foglalkoznánk, — csupán azt kívánjuk megindokolni, hogy principiális okoknál fogva miért nem időszerű a magyar ipari kartellmozgalomnak bármily irányu rendszabállyal való megakasztása.

Rámutattunk arra, hogy a magyar kartellmozgalomban nem csupán a kedvezőbb termelésre irányuló mozgalmat látjuk, hanem sokkal inkább az egyes gyártási ágaknak az önálló vámterületü, de megszükülűt fogyasztási lehetőségü országhatárokbá való beszervezését. A magyar ipar ellenségei és hivei is egyaránt ma már tisztában vannak azzal, hogy Magyarország igen sok iparágában nemesak a meglevő, hanem a kereskedelmi szerződések révén várható fogyasztópiacokat is kalkulálva, tuldimenzionált. A kartellek ideig-óráig ellensúlyozhatják a teljesítőképességükben csak részben foglalkoztatott vállalatok kedvezőtlen gyártási kalkulációját, de erre állandó jelleggel berendezkedni nem lehet. Nem lehetne akkor sem, ha a külföld versenyvállalatai is küzdenének

hasonló nehézségekkel, de még kevésbé lehet akkor, ha figyelembe vesszük, hogy a külföld gyáripára a helyzetet felismervén, a kartellszervezetek nyomán, egy erőteljes koncentrációs akciót tett folyamatba. Ez akció eredménye nemcsak oda vezetett, hogy az egyes iparágakban a gyárak teljes kapacitásukat kihasználva, versenyképebben termelhettek, hanem azt is eredményezték, hogy a dolgozó vállalatok berendezéseiket felújították és termelésüket a modern technika vívmányainak alkalmazásával is olcsóbbították. A magyar gyáripár ennek a mozgalomnak csak a kezdetén van és a koncentrációs folyamatnak csak első stádiumán van tul. Kétségtelen, hogy nagyjelentőségű események történtek a magyar iparban a koncentráció terén, de a koncentráció nyomán szükséges modernizálási folyamatot csak igen kis területen látuk. Ha már most figyelembe vesszük, hogy a koncentrációs lehetőségeknek ugyszólván előfeltétele a kartellszervezet, mert hiszen ennek a keretében válik lehetővé a vállalatok teljesítőképességének helyes megállapítása, gyártmányainak minőségj és kalkulációs versenyképességének ellenőrzése stb., igazolva látjuk, hogy a magyar gyáripár jövő kialakulása érdekében a kartellmozgalom minél háborítatlanabb folyamatát kell lehetővé tenni. Fejtegetéseinkkel korántsem azt törekedtünk igazolni, hogy a magyar kartellek történetében ismeretlen momentum volna a kartell nyújtotta árpolitika kihasználása. Miként azonban a multból tudjuk, minden esetben, amikor valamely kartell a verseny kikapcsolásából előállott helyzettel visszaélt, külön törvényes intézkedések és rendeletek nélkül is adatott alkalom a kormányhatalomnak, tisztán autoritási alapon gazdaságpolitikai intézkedéssel, az anomáliát megszüntetni, úgy, hogy nincs kétség aziránt, hogy a jövőben sem állja útját semmi a kartellmozgalom esetleges egészségtelen kinövésével szemben az illetékes beavatkozásnak. Annál is inkább feltehető ez, mert hiszen az egyes iparágak érdekképviselői a maguk hatáskörében is erősen ügyelnek a gazdasági etika követelményeinek pontos betartására és ezért ez érdekképviselők útján mindenkor mód lesz arra — feltéve, hogy ennek szükségessége bekövetkezik — hogy a kartellek esetleges tulkapásai ellensúlyoztassanak. Ha tehát abból indulunk ki, hogy a törvényes intézkedések igazi célja a polgárság nyugodt életmenetének és zavartalan gazdasági tevékenységének biztosítása, úgy a magyar ipar szervezkedő akciójával szemben semmiképp sem tarthatjuk időszerűnek kartelltörvény létesítését.